

félig züllött férfiakkal és nőekkel, akik az életet farsangi bálnak képzelik és maskarában, hazug világításban látják önmagukat: a mámor csillogó könnycseppe jelzi Gyöngyvirág útját. A bolondos álarcosok, a színészek és színésznők között Gyöngyvirág oly ártatlanul halad át, mint egy panorámás vásáron.

Regényirodalmunkban példátlan a regény harmadik része, amely Gyöngyvirág férjhez meneteletét tárgyalja. Az író gyönyörűen bizonyítja tantételét, hogy fiatal nő csak öregebb férfiak mellett lelheti meg életboldogságát.

Senki sem tudja letenni a Bukfencet, amíg végig nem olvasta. Modern és megható erkölcsű és igaz. A legkényesebb jelenetek háttérében is ott dobog a legnemesebb szív — az író szíve.

Krúdy Gyula legközelebbi új regénye ugyancsak nálunk jelenik meg. Címe: *Napraforgó*.

Úgy tűnik, élet és mű kettősségében lehetne tovább elemezni az „üzleti szöveg” minden mondatát. De ez talán már inkább a figyelmes olvasóra tartozik: játsszék tovább maga.

Közli és kommentálja: BODRI FERENC

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ (?) KÉT ISMERETLEN BÍRÁLATA BABITS DANTE-FORDÍTÁSÁRÓL

Kosztolányi Dezső 1912 novemberében a *Világ* című napilap levélpapírján a következő levelet intézte Babits Mihályhoz: „Kedves jó barátom, kérlek, küldesd el a címemre (I. Fehérvári út 15/a V. 12.) gyönyörű Dante könyvedet, mint bírálati példányt. Én nem mint sajtó példányt küldtem el a könyvem, de igazán boldoggá tennél, hogyha írál róla a Nyugatban. (Ha inyedre van a sujet). Olvasd el egy este, s legalább levélben közöld az impresszióid. Őlel régi híved Kosztolányi Dezső.” (*Babits—Juhász—Kosztolányi levelezése*; Bp., 1959. Akadémiai Kiadó; sajtó alá rendezte Belia György). Babits válaszevele — ha volt ilyen — nem maradt fent; Kosztolányinak *A pokol* fordításáról nem jelent meg névvel jegyzett bírálata, a legteljesebb Babits-bibliográfia (dr. Gottesmann Dóra munkája, Kardos Pál *Babits Mihály* című művének függelékében. Bp., 1972. Gondolat) sem tud róla.

Kosztolányi hírlapi írásainak összegyűjtésekor és sajtó alá rendezésekor A Hét 1912. december 29-i, illetve a Világ 1913. február 9-i számában *A pokol* Babits-féle fordítását ismertető, aláírás nélküli bírálatokat találtam (a Gottesmann-féle bibliográfia nem tartja számon őket). Valószínű, hogy mindkét kritika Kosztolányi Dezső írása. Ugyanis:

1. — Kosztolányi a Világ levélpapírján írt levelében „bírálati példány”-t kér Babitstól — tehát kritikát akar írni *A pokol* fordításáról, alighanem éppen a Világba; Kosztolányi ebben az időben A Hétnek és a Világnak egyaránt belső munkatársa, mindkettőben sűrűn jelennek meg teljes névvel vagy álnévvel jegyzett, illetve aláírás nélküli írásai; a Világ viszonylag kevés irodalmi kritikát közöl, ezeknek egyrészt — jórészt — Kosztolányi írja.

2. — Kosztolányi már régóta behatóan foglalkozik Dante *Isteni színjátékával*, mint ezt éppen Babitshoz írt 1904-es és 1906-os levelei bizonyítják.

3. — Mindkét aláírás nélkül megjelent bírálatban olyan gondolatok találhatók, amelyek Kosztolányira vallanak, más írásaiban is fellelhetők, illetve valamilyen szempontból Kosztolányi szerzőségét valószínűsítik. Néhány példa:

a) a névtelen kritikus hangsúlyozza, hogy a fordítás „a fülnek készült” (A Hét), a muzsika „a műfordítás vezérmotívuma” (Világ); ez összecseng Kosztolányinak a *Modern Költők* első és második kiadásához (1913, 1921) írt előszavának alapgondolatával;

b) a kritikus elítélően nyilatkozik Szász Károly Dante-fordításáról; Kosztolányi hasonlóképpen ír a „rokonszenves református püspök” munkájáról Babitscsal foglalkozó, ekkoriban keletkezett tanulmányában (Élet, 1912. október 13; újraközölve: *Írók, festők, tudósok*; Bp., 1958. Szépirodalmi, sajtó alá rendezte Réz Pál);

c) „előttünk már meglehetősen halvány a guelfek és ghibellinek harca” — jegyzi meg a Világ kritikusa; a gondolat Kosztolányinak *A purgatórium* Babits-féle fordításáról írt bírálatában is előfordul (Új Magyar Szemle, 1920 szeptember; újraközölve az *Írók, festők, tudósokban*).

d) a Babits írói egyéniségére vonatkozó jelzők — kis eltérésekkel — megtalálhatók Kosztolányi korábbi és későbbi Babits-tanulmányaiiban;

e) mindkét névtelen kritika szerzője — mint a bírálatokból kiderül — közelről ismeri Babits Mihályt és költészetét;

f) „a magyar szöveg mellett az olaszt olvasom” — írja A Hét kritikusa; ebben az időben a folyóirat munkatársai között aligha akadt ilyen stílusképességgel rendelkező bíráló, aki olaszul tudott.

4. — E külső és belső bizonyítékoknál is figyelemreméltóbb azonban — talán perdöntő — mindkét bírálat stílusa: A Hét és a

Világ kritikájában egyaránt felismerni Kosztolányi jellegzetes mondatlejtését, ritmusát, színes jelzőit, érzékletes igéit, a rövid, tömör, frapáns mondatok és a hosszabb, magyarázóbb mondatok váltakozását, franciás közbevetéseit, kedves szavait stb. („a fantázia könnyű siklása”, „tömjénben, illatban és színes miseruhákban kéjelgett”, „erőteljesen ordinaré”, „Babits . . . nem hivatásos műfordító, de hivatásos költő”, „titáni skála”, „betegesen-furcsa”, „a szadista és plasztikus Dante remekül dörög magyarul”, „a nyelv minden” stb., stb.). Bármilyen magas volt is ekkoriban a magyar kritika stiláris szintje, kevés bíráló akadt, aki ilyen erősen, művészi, gazdagon írt.

(Az idegen szavak viszonylag sűrű előfordulása nem érvel Kosztolányi szerzősége ellen: Kosztolányi ekkor még sem elméletben, sem gyakorlatban nem híve a nyelvtisztaságnak, purizmusnak).

A két bírálat tehát minden bizonnyal Kosztolányi Dezső munkája. Itt közlöm szövegüket:

A Pokol (Babits Mihály fordítása)

Dante isteni költeményét olvasom Babits Mihály fordításában. Az olvasás is nehéz munka. Nyelve szuggesztíven nehéz. Szikláról sziklára lépünk — sápadtan — ólmos lábakkal és döbönt szívvel, mint egy lázas álomban, a fantázia könnyelmű siklását — öntudatosan — megakadályozzák a tömör szavak és a skolasztikusan kacskaringós szerkezetek, amelyek a rengeteg tömböket s a kopár síkokat használó toszkánai architektúra erejével hatnak. Sokszor hangosan olvasom a terzinákat. Ekkor megértem, hol van ennek a munkának a súlya. Az egész a *fülnek* készült. A fordító a *bogliá*-t (zsák) *bugyor*-nak mondja, mert — írja — ebben „van valami pokol-szag.” Néha ránk zúdul egy csomó kemény explozív-hang, csikorgó és robbanó hangok özöne, infinitivusos mondatok, amelyeket az olvasónak szálanként kell szétbogoznia (türelmes ujjal), de a bogozás nagyszerű élvezet, e munka közben megérti, mit tartanak az olaszok oly nagyra Dantében, még akkor is, hogyha az illető sohasem szagolt a talián nyelvhez. Előttünk a középkor. Nemcsak az, amely tömjénben, illatban és színes miseruhában kéjelgett, de az is, amely átallott mosdani, brutális, piszkos és erőteljesen ordinaré volt. A magyar szöveg mellett az olaszt olva-

som. A VI. ének jeleneteit, amikor a bűnösök a ronda esőben fürdenek, a XXV. éneket, a hatlábú vérengző kígyó rémségeit, a pokoli bohózat vaskos tréfáit (amelyben aristophanesi humor van), a XXXIII. ének naturalista festéseit, amint Ugolino a fia fejét rágja és a véres száját megtörli a hulla hajában. Ezek a részek erő tekintetében egy szinten állanak az eredetivel. A szadista és plasztikus Dante remekül dörög magyarul. Csofálatos, hogy egymásra találtak: Babits, az ideges művész, és Dante, a nyugodt zseni, akiben egy szikra neuraszténia sincs. Babits egy stilizált régi nyelvet készített, amilyenre csak az ő kísérteties kor- és stílus-érzéke képes. Úgy érezzük, hogy ötszáz év múlva is az ő Dante-fordítását kéri ki a magyar kisdíák az iskolai könyvtárból.

Pokol (Dante isteni színjátéka. Babits Mihály fordítása)

Érdekes, hogy a poéták miként találják meg saját egyéniségüket az idegenekben. Annak idején, hogy a Shakespeare-láz kigyúlt nálunk, a három legelső poétánk választott a drámák közül, Vörösmarty, Arany és Petőfi, s mind a három jellemzően megtalálta azt a hőst, akivel leginkább összehangzik. A hősi és romantikus Vörösmarty *Julius Caesar*-t fordította, a beteg, önkínzó, tépelődő, melankólikus Arany *Hamlet*-et és a kolerikus, izgága forradalmár, Petőfi, *Coriolan*-t. Babits Mihály választása is frappáns. Ő, aki gyönyörű verseit a rákos-palotai magányban, zajtalan lámpafényben rójja és ott távoli gazdag kultúrák kincseiben s a lelke exotikus színeiben gyönyörködik, a pompás középkori poétát, Dantét választotta, akiben mindazok a tulajdonságok megvannak, melyek költészetét érdekessé teszik. Munkájáról úgy kell beszámolnunk, mint az első komoly lépésről. Mert Szász Károly fordítása — valljuk be — teljesen élvezhetetlen. Ez a rokonszenves református püspök, aki ezerfelé volt elfoglalva, délelőtt az Akadémián és a templomban, délután a történelmi drámáival, az eredeti verseivel és tanulmányaival bíbelődött, sohase szakíthatott annyi időt magának, hogy pár évig koncentrálja a figyel-

mét és a talentumát egy pontra. Arra az intenzív érdeklődésre és szeretetre pedig egyáltalán képtelen volt, hogy Dantét méltón megszólaltassa. Olvastuk a fordítását, kegyeletből. Közben azonban mindig előttünk volt az olasz szöveg. Ebből értettük meg, hogy mit akar mondani a magyar. Jegyzetei, pedáns fejtegetései, magyarázó közbeszúrásai többet tettek ki, mint az isteni költemény szövege. Iskolás, nehézkes, tökéletlen volt a munkája. Ő, aki hivatásos műfordító volt, nem tudta megformálni a végleges magyar Dantét. Ezt Babits Mihály végezte el helyette, aki nem hivatásos műfordító, de hivatásos költő.

Muzsika: ez a műfordítása vezérmotívuma. Kezdve az első komoran zengő terzinától a súlyos és befejező énekig a fordító-költő nem esik ki a stílusból, mindvégig dantei marad. Ezt a könyvet nem szabad felületesen olvasnunk, belé kell temetkez-nünk egy hétre, egy hónapra. Akkor nyílnak ki — lassan — igazi értékei, Babits Mihály munkájának minden finomságai. A titáni skála minden hangját ismeri. Szelídnek, naivnak, középkorosan kacsaringósnak, vizionáriusnak, betegen-furcsának, fuvolázónak, haragosan-harciasnak, brutálisnak, ordinárenak lenni: mindezt tudja, birokra kel és versenyez — művészi bravúrral — az olasz költővel. Dalolni kényszeríti a magyar nyelvet, mint az olaszt. A nyelv minden. Babits Mihály ezt nagyon jól tudja. Előttünk már meglehetősen halvány a guelfek és ghibellinek harca, a hősök, a bűnösök is, akikről a költemény szól. Kevés asszociációnk van róluk. A városok pörlekedése szinte igénytelennek látszik. Mintha egy elsárgult vidéki újságot olvasnánk. Sokszor csak a nyelv tartja ébren az érdeklődést. Merész kapcsolások, nemesen ódon hangok, meglepő fordulatok ráznak fel, s felvillantják Dante mindent-látó és mindenthalló fantáziáját, és a mai lelkünk intenzív élmé-nyévé teszik. Csakis így oldhatta meg sikeresen a feladatát. Nekünk, akik ma élünk, egy színes és kavargó koncertet ren-dez. A hangszerekkel bőségesen él. Nemcsak a középkori kürtöket és harsonákat zengeti, de beilleszti az együttesbe a celestát, az orgonát, a mélyhegedűket, a xylophont, a tympa-

nont, hogy annál zengőbb és édesebb legyen az az összhangzat a fülünknek és a lelkünknek. Egy változatos, tökéletes, izgató nyelv-szimfónia: ez Babits Mihály munkája.

Közli: RÉZ PÁL

JUHÁSZ GYULA „HORÁCI SOR”-A JÓZSEF ATTILÁHOZ

Az általános iskolák 8. osztálya számára készült *Irodalmi Olvasókönyv*ben (tizenegyedik, részben átdolgozott kiadás!)¹ a József Attila életéről szóló fejezet (237.) Juhász Gyula egyik levelével kezdődik. Az ifjú József Attila bizalommal küldi el néhány versét a nagy szegedi költőnek. Juhász Gyula biztató levelet ír válaszul a makói diáknak.

„Sok gondom és bajom mellett nem feledem, és azon tűnődöm, hogyan kellene magát okosan és szépen fölfedezni. Hiszen igaz, maga még ráérne, de a maga sorsa miatt nem érhet rá, ugy-e? Higgye el, ha van ma hazai költő, aki magát szívből szereti és becsüli, elsősorban Juhász Gyula az. Bizzék, ne landjon, írjon tovább, tanuljon tovább, magának nem szabad és ha nem akarja, nem lehet elkallódnia! »Tartsatok ki, és őrizzék meg magatokat a jövőnek«. Ez a horáci sor legyen jeligéje és győzni fog! Öleli öreg barátja,

Juhász Gyula”

A tanulók számára készült magyarázó jegyzetben a következők olvashatók:

1. Horáci sor = Horatius (ejtsd horáciusz) a római birodalom nagy költője (i. e. 65–8.)

A Juhász Gyula-levelé teljes terjedelmében egyébként így hangzik.

„Kedves Attila Öcsém,
levele és új versei nagyon megkaptak és meghatottak. Sok gondom és bajom mellett nem feledem, és azon tűnődöm, hogyan kellene magát okosan és szépen fölfedezni. A Szegedben akartam először, de kilótték alólam e z t a lovat azóta. Végre is arra az elhatározásra jutottam, hogy szép, meleg

¹ *Irodalmi Olvasókönyv* az ált. iskolák 8. osztálya számára. Tankönyvkiadó, Bp. 1975